

برخی از آثار مُسکرات از دیدگاه قرآن و سنت

فاطمه سعادت میرآقاسی^۱

چکیده

اعتیاد به مواد مخدر (مسکرات) یکی از پیچیده ترین آسیب های اجتماعی است. آثار و پیامدهای نوشابه های الکلی را می توان در جنبه های مختلف اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی، اقتصادی، بهداشتی، سیاسی و... بررسی کرد. دین اسلام در بسیاری از آیات قرآن بیرون خویش را از پیامدهای خوردن چیزهای حرام از جمله شراب، گوشت خوک و... مطلع می کند و به این نکته نیز اشاره می کند که خوردن آنها تاثیر منفی بر روح و روان فرد دارد. نگارنده در این نوشتار سعی دارد با بهره گیری از آیات قرآن و روایات معصومین (ع) و سخن بزرگان، آثار سوء مصرف مسکرات را در برخی از حوزه ها بیان کند. به امید آنکه بتواند گامی مؤثر در جهت سلامت بشریت بردارد.

کلیدواژه ها: قرآن، روایات، مسکرات، انسان، اجتماع، اعتیاد، پیامدها، آسیب ها.

مقدمه

یکی از معجزات علمی قرآن، تحریم شرب خمر است. بررسی آثار عظیم تحول های مذهبی موجود در جوامع انسانی نشان می دهد که هیچ قدرتی به اندازه دین و مذهب نتوانسته است در جامعه تحول و دگرگونی پدید آورد. همان طور که امام علی (ع) درباره این تأثیر می فرماید: «دین نیرومندترین نگهبان و قوی ترین تکیه گاه است».

تحقیقات انجام شده در جوامع غربی نیز مؤید این نکته است که هر چه دستورات مذهبی قوی تری در جامعه وجود داشته باشد، احتمال گرایش به مصرف مواد مخدر کمتر می شود. در عصر حاضر که معضل مواد مخدر و مسکرات دامنگیر بشریت شده، با کمک دستورات دین اسلام و بازخوانی مدارک اسلامی - مبنی بر تحریم مسکرات - بر اساس باورهای جامعه می توان پایگاه عظیمی در مقابل این مشکل بشری فراهم کرد.

تاریخچه شراب خواری

قبل از ظهور اسلام، شراب خواری یک عادت بشری بود. در بین بسیاری از ملت ها شراب یک غذای رسمی (مثل چای در ایران) بود. چرا که مردم از ضررهای آن به صورت کامل اطلاعی نداشتند. طبری در کتاب تاریخ خود آن را معاصر فرزندان قابیل می داند و از قول ابن عباس نقل می کند که آدم (ع) هنوز زنده بود که در میان نوادگانش زنا و شرب خمر مشاهده شد (طبری، بی تا: ۱/۱۱۳).

با ورود شراب به زندگی مردمان، درهای شر و ناپاکی یکی پس از دیگری به روی ایشان باز شد و این دستاورد شیطانی همه ساله جان تعدادی از انسان ها را گرفت و حاصلی جز نابودی، شر، فتنه، فساد و گمراهی را برای بشر نداشت. از سوی دیگر فلسفه ارسال رسل و انزال کتب، راهنمای بشر به سوی خوشبختی با پرهیز کردن از بدی ها بود و در شرع مقدس حدود اخلاقی همه چیزها از جمله خوردن و آشامیدن مشخص شده است. گاه منشأ ارزش منفی اخلاق فرد به نوع خاصی از خوردنی ها و آشامیدنی ها، یا به نوعی تزاحم که ممکن

است سلامتی جسم یا روان را تهدید کند، مربوط می شود.

این پاکی و ناپاکی اشیاء خود می تواند منشأ بروز رفتار خاصی در انسان شود (مصباح، ۱۳۷۶ش: ۲/۲۲۲) و خمر با داشتن ویژگی های زشت و منفی، تولیدکننده منشی و رفتار منشی در آدمی است که موجبات خشم خدوند را در پی دارد و به همین جهت تحریم شده است. اولین کسی که در حدود سال ۸۰۰ میلادی به وجود ماده ای در "خمر" پی برد، که مذاق آن گرم و سریع التبخیر است و ذهن و بصیرت را از انسان دور می کند، جابر بن حیان (قرن دوم هجری) بود ولی مقدار کمی از آن را به دست آورد و آن را "فول" نامید و بعدها آن را الکلی نامیدند (ذیاب، ۱۴۰۴ق: ۱۶۲).

ممنوعیت شرب خمر در برخی از آیات قرآن

با سیری در آیات و روایات و تحقیقات دانشمندان می توان به آثار سوء شرب خمر در حوزه های مختلف پی برد که در ابتدا برخی از آیات قرآن را در این زمینه ذکر می کنیم:

«وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَ الْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَ رِزْقًا حَسَنًا» (نحل: ۶۷)

و از میوه های درختان نخل و انگور، مسکرات ناپاک و روزی خوب و پاکیزه می گیرند.

کلمه "سکر" در لغت به چند معنا آمده است: شراب مست کنند، طعم طعام، سکون و ... اصل این کلمه به معنای سد مجرای آب است و چون مستی راه معرفت را می بندد آن را سکر گویند.

برخی از مفسران کلمه "سکر" را در این آیه به معنای مسکرات (امثال شراب مست کننده) معنا کرده اند، بنابراین آیه فوق اشاره ای کوتاه به تحریم شراب، برخی دیگر از مفسران آن را به معنای شیر خرمای و شیر انگور گرفته اند، در این مرحله بر استفاده های سالم و حلال از میوه انگور و خرما تأکید می شود و این اولین مرحله در تربیت صحیح افراد و راه جلوگیری از عادات زشت است.

در مرحله دوم می فرمایند:

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا»
(بقره: ۲۱۹)

درباره شراب و قمار از تو سؤال می‌کند، بگو: در آنها گناه بزرگی است و منافعی از نظر مادی برای مردم دربر دارند ولی گناه آنها از نفعشان بیشتر است.

در این مرحله چند نکته قابل توجه است:

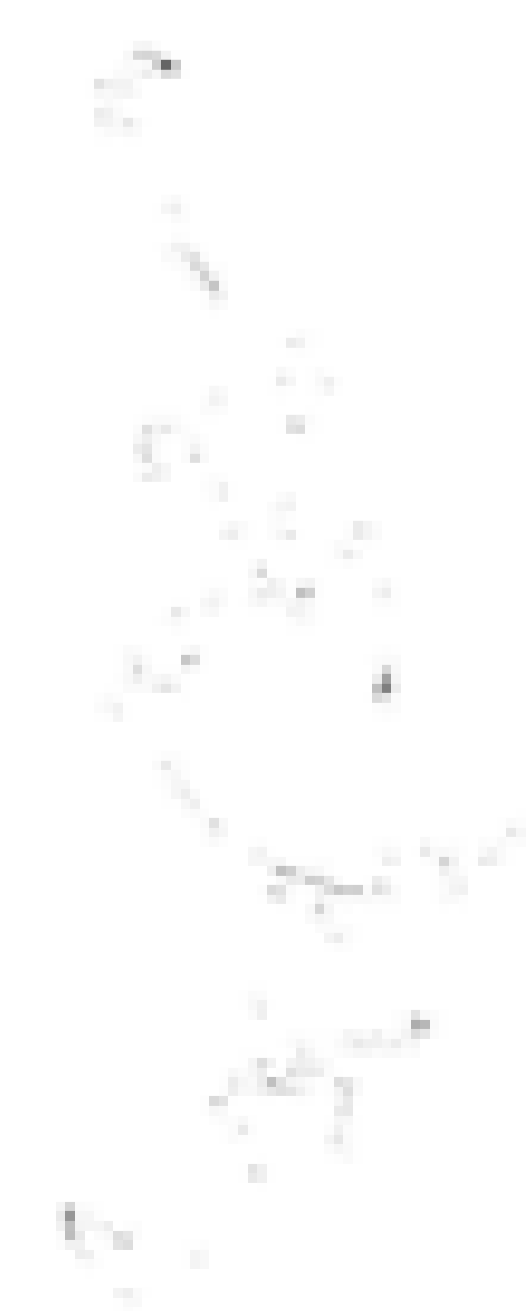
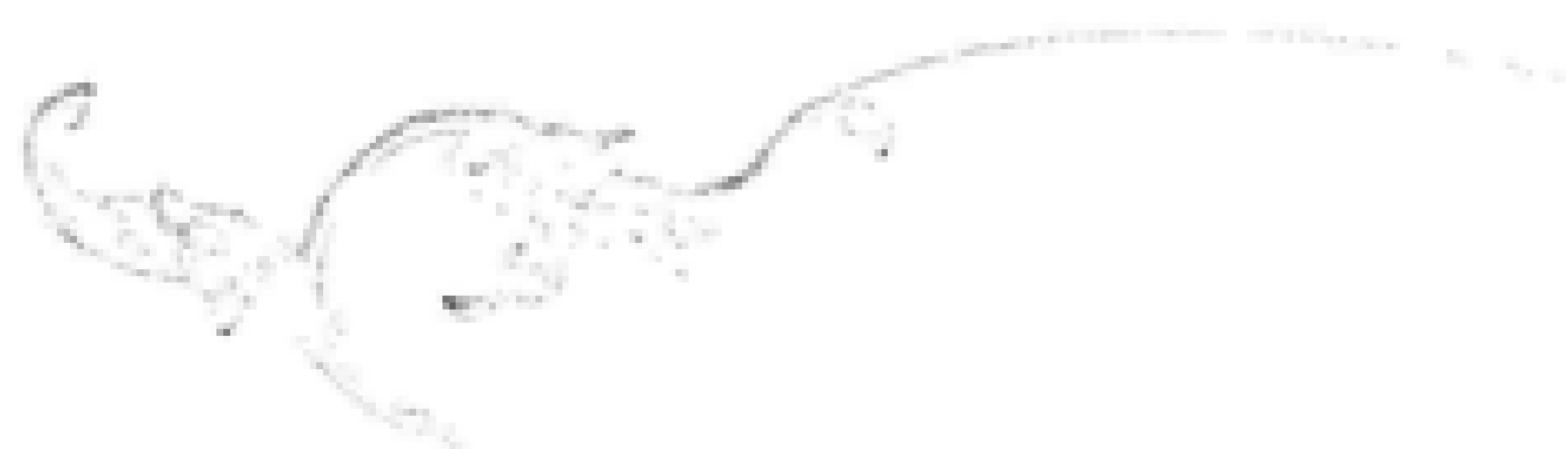
۱. برخی از مسلمانان به مسائلی مثل شراب و قمار توجه داشته و از احکام آن سؤال می‌کردند و این آیه در پاسخ پرسش‌های آنان نازل شده است. نقل شده که یکی از سؤال‌کنندگان عمر بن الخطاب بود (الجلیلی، ۱۹۸۷م: ۱۶۰).

۲. قرآن کریم هنگامی که می‌خواهد شراب را حرام کند با نرمی و لطافت برخورد می‌کند و به طور تلویحی متذکر می‌شود که شراب خواری گناه است.

۳. روش تربیتی قرآن بسیار جالب است. چون در برخورد با دو پدیده زشت یعنی شراب خواری و قماربازی از همان ابتدا تند و سخت برخورد نمی‌کند بلکه با انصاف می‌فرماید: اینها منافعی (مادی و زودگذر و شخصی مثل حالت برد در قمار و یا حالت فراموشی غم‌های زندگی در مستی و مالیات شراب برای دولت‌ها) دارد اما ضررهای روحی و بهداشتی و اجتماعی آن زیادتر است.

"اثم" به آن حالتی گفته می‌شود که در روح و عقل انسان به وجود می‌آید و او را از رسیدن به نیکی‌ها و کمالات باز می‌دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ش: ۷۴/۲). پس معنای آن چنین می‌شود که شراب و قمار ضررهای بسیار گرانی به جان و جسم انسان وارد می‌کند چرا که مانع کمالات و نیکی‌هاست. این برخورد جالب قرآن با پدیده شراب خواری باعث شد که بسیاری از مسلمانان این عادت زشت را ترک کنند.

در این قسمت با استفاده از آیات و روایات به آثار سوء شرب خمر در حوزه‌های مختلف می‌پردازیم:

آثار سوء اجتماعی شرب خمر

نظام اجتماعی نیز مانند ارزشی، دوستی، صمیمیت، صلح و صفای اخلاق نیکو و موزنی از این قیاس است. حال اگر بین دو فرد تالیی چون شرب قرار گیرد تمام معادلات فوقی در هو می ریزد. قرآن کریم در این خصوص می فرماید:

«... وَرَبُّكَ يُنْفِئُكَ مِنْهَا يُنْفِئُكَ مِنْهَا بِمَنْعِهِ وَبِحَبْلِكَ كَلِمَاتٍ فِي الْخَمْرِ...» (مائده: ۹۱)

همانا دشمنی می خواهد بین شما برود من با خمر و... دشمنی و کینه تیزی جریب داشته باشد.

واژه عداوه به معنای دشمنی و بغض، ضد محبت و عاطفه است. دشمنی و کینه تیزی سر آغاز به هو خوردن روابط اجتماعی به خون زیربنایی ترین و مهم ترین رکن معادلات و معادلات انسانی است. در واقع شیطان، صفات خود را - که از جمله آنها ایجاد دشمنی و کینه است - به وسیله شرب به انسان تزریق و او را دچار بدترین نوع برخورد ضد اجتماعی می کند. برای نمونه، فردی که مست است به دلیل اینکه دستگاه اعصاب مرکزی اش ضعیف شده و تعادل فکری و روحی لازم را ندارد، سخنش لغو و تابند فراوان می گوید و باعث رنجش و احیانا درگیری و تنش با دوستان یا کسانی که به نوعی با او در ارتباطند می شود. سبب اصلی نزول آخرین آیه در خصوص خمر نیز همین قضیه است. تجا که عده ای از مسلمانان از جمله سعد ابن ابی وقاص در خانه عتیب بن مالک جمع شده بودند و بعد از صرف غذا شرب نوشیدند و مست شدند و سعد در حال مستی قصیده ای در هجو انصار و فخر قوم خود سرود که با واکنش یکی از انصار روبه رو شد. وی استخوان شتری را بر سر سعد زد و سر او را شکست. همین امر باعث درگیری بین گروه مهاجر و انصار شد (المحرر رازی، ۱۳۲۰ق، ۳/۳۹۶).

عوارض نوشیدن خمر در اجتماع

الف) براندازی نظام خانواده: شوهر یا همسر تکلیک به دلیل تنالا به مفسد شرب، شریعت تأییدجاری را در محیط خانه به وجود می آورد. خشونت، لاپتای گری، بی زلالتی، فقدان عاطفه و تعصب دینی، فقر، بیکاری، عدم احترام پذیری فرزندان و... از ثمرات این گونه خانواده هاست.

برای نمونه گاه ممکن است مرد الکلیک برای تأمین نیاز خود دست به خیانت زده، زن یا دختر خود را در اختیار دیگری قرار دهد یا اینکه خود در حال مستی، با محارم درآمیزد یا در حال مستی پرخاشگری کرده، به ضرب و شتم آنان بپردازد یا ناخواسته مرتکب قتل شود. این اثرات آنقدر فراوان و شدید است که یکی از کاندیداهای ریاست جمهوری ایالات متحده در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی وضعیت این گونه را جنگ شیمیایی خانگی نامید.

از دیگر معضلات استفاده الکل در خانواده‌ها اختلافات خانوادگی، طلاق و جدایی است که خود دارای تبعات بسیار ناگواری از جمله گرایش فرزندان آن خانواده به الکل می باشد. **ب) طرد شدن فرد الکلیک از جامعه:** فرد شارب خمر با نوشیدن شراب در واقع چهره‌ای ضد اجتماعی از خویش بروز داده است. خاصه در جوامعی که نوشیدن شراب نوعی گناه و بزه محسوب می شود. در فرهنگ اسلامی و از لسان معصومین (ع) آمده است:

« إِيَّاكَ أَنْ تَزُوجَ شَارِبِ الْخَمْرِ فَإِنْ تَزُوجْتَهُ فَكَأَنَّمَا قُدَّتْ إِلَى الزُّنَا وَلَا تُصَدِّقُهُ إِذَا حَدَّثَكَ وَلَا تَقْبَلْ وَلَا تَأْمَنْهُ عَلَى شَيْءٍ مِنْ مَالِكَ فَإِنْ انْتَمَنَّهُ فَلَيْسَ لَكَ عَلَى اللَّهِ ضِمَانٌ وَلَا تُؤَاكِلُهُ وَلَا تُصَاحِبُهُ وَلَا تَضْحَكِي وَجْهَهُ وَلَا تُصَافِحُهُ وَلَا تُعَانِقُهُ وَإِنْ مَرَضَ فَلَا تُعَدُّهُ وَإِنْ مَاتَ فَلَا تُشِيعُ جَنَازَتَهُ »

از تزویج و زن دادن به شارب خوار بپرهیز که اگر این کار را بکنی مثل اینست که دختری را به زنا کشانده‌ای و گفتار شارب خوار را باور نکن و گواهی و شهادت او را نپذیر و بر دارایی و مال خود، او را ایمن نساز. اگر چنانچه او را امین خود قرار دهی خداوند را در این کار ضمانتی نیست. با او هم سفره و هم سفر نشو و به وی لبخند نزن و با او مصافحه و معانقه نکن و اگر بیمار شد به عیادتش نرو و چون بمیرد به تشییع جنازه اش حاضر نباش (نمازی، ۱۴۱۹ق: ۱۹۷/۳).

در روایتی دیگر آمده است:

به شارب خمر زکات ندهید (شیخ صدوق، بی تا: ۱۶۴).

این دو روایت به خوبی نشان می دهد که در جامعه اسلامی، فرد میگسار از کلیه حقوق مسلم اجتماعی دور است. در واقع دین مبین اسلام این گونه افراد را تحریم اجتماعی کرده

تا ایشان هم رنگ اجتماع اسلامی شده و به دامن پر مهر آن باز گردند، زیرا اسلام نگران حرکت های غیرعقلانه این قبیل افراد است.

ج) عدم امنیت در جامعه: اسلام به اتحاد و همدلی - لازمه پیشرفت همه جانبه می باشد - توجه فراوان دارد. در جامعه ای که به دلیل مصرف نوشابه های الکلی، ناهنجاری، قتل، هرزگی، فساد و فحشاء و هزاران نوع بزه دیگر رواج پیدا کرده است، آرامش و امنیت اجتماعی افراد به خطر می افتد. واژگان عداوت و بغض در آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده به این مورد اختصاص یافته که بیشتر بدان اشاره شد.

از دیگر مواردی که ممکن است امنیت افراد جامعه را به خطر اندازد، معضلات تصادفات رانندگان مست است که سالانه جان تعدادی از افراد را می گیرد.

آثار سوء الکحل بر اخلاق و معنویت

نوشیدن الکحل باعث دوری از یاد خدا و نماز و در نتیجه نزدیکی با مفاسد و ردائل اخلاقی می شود که در ادامه به آن می پردازیم:

الف) مانع یاد خدا و نماز: یکی از آثار سوء اخلاقی الکحل، دور شدن انسان از سرچشمه زلال معنویت و اخلاق یعنی نماز به عنوان ذکر "لله اکبر" است. خداوند در آیه ۴۳ سوره مبارکه نساء مسلمانان را از نماز گزاردن در حال مستی منع کرده است:

"یا ایها الذین آمنوا لا تقربوا الصلوة و انتم سکران ..."

ای کسانی که ایمان آورده اید در حالی که مست هستید به نماز نزدیک نشوید.

در آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده نیز به بزرگ ترین پیامد مصرف الکحل که همانا دور شدن انسان از یاد خدا و نماز است اشاره شده است:

"و یضدکون عن ذکر الله و عن الصلوة ..."

(ترجمه) شما را از یاد خدا و نماز باز می دارد.

در لسان بزرگان دین، دور شدن انسان از همراهی با خدا و عدم افتخار هم صحبتی با آن وجود

مبارک، سخت تر از عذاب دردناک معرفی شده است. امیر مؤمنان علی (ع) می فرمایند:

«ضیْرَتُ عَلِيٍّ فَكَيْفَ ضَيْرَتِ عَلِيٍّ فِرَاقِكِ»

بر عذاب تو شکیبایی می توان کرد ولی دوری و هجران تو را چگونه می توان تحمل کرد. گذشته از این، دوری گزیدن انسان از شراب، او را به فلاح و رستگاری نزدیک می کند:

«فَاجْتَنِبُوا نَعْلَكُمْ تَفْلَحُونَ» (مانده: ۹۰)

در روایات اسلامی نیز از نماز به عنوان فلاح نام برده شده است:

«حَيُّ عَلِيٌّ تَفْلَاحٌ»

بنابراین فلاح را می توان در سایه روی گردانی از خمر و روی آوری به نماز جستجو کرد. در واقع خمر نقطه مقابل نماز است و اثر و نتیجه اخلاقی شرب خمر، رها شدن و دور ماندن از اصل نماز است. از رسول گرامی اسلام (ص) نقل شده است:

«الْخَمْرُ أُمُّ الْخَبَائِثِ فَمَنْ شَرِبَهَا نَهَى تَقْبِلَ صَلَاتَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ...»

شراب سرچشمه بدی هاست. هرکس شراب نوشد تا چهل روز نمازش پذیرفته نمی شود.

(ابن حنبل، بی تا: ۱۹۷؛ دارمی، بی تا: ۱۱۱).

در جایی دیگر گفته شده که خداوند متعال تا چهل روز از او راضی نمی شود (قرشی،

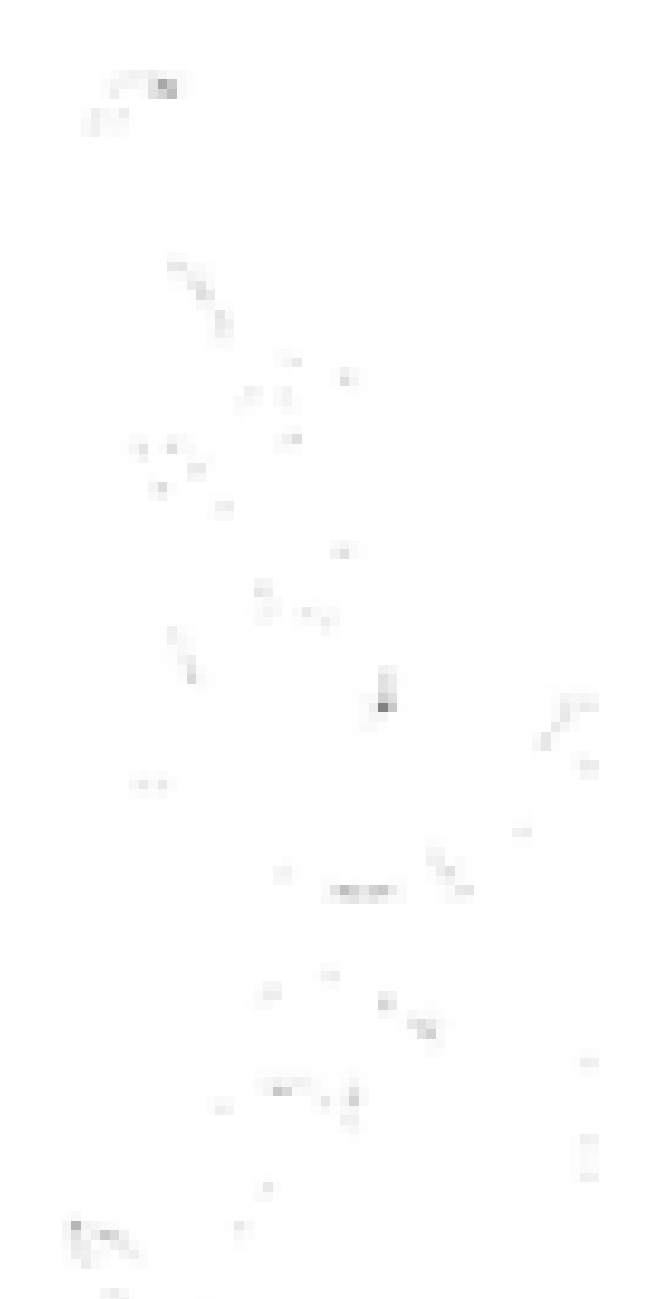
بی تا: ۶۲).

این تأثیر به این شکل خاص در هیچ کدام از گناهان دیده نمی شود. تأثیری که بر روح و جسم آدمی می گذارد و او را یک چپله از مقام والای حکمت و معرفت - که می توانسته بدان دست یابد - نگه می دارد. به بیانی دیگر هیچ عملی به اندازه شرب خمر انسان را از نماز باز نمی دارد. مضاف بر آن برخی روایات به این نکته اشاره دارند که ایمان و خمر قابل جمع نیستند. رسول گرامی اسلام (ص) فرمودند:

«لَا تَجْمَعُ الْخَمْرُ وَالْإِيمَانَ فِي جَوْفِ رَجُلٍ أَبَدًا»

شراب و ایمان در یک قالب هرگز جمع نمی شود (احسان بخش، ۱۳۶۸: ۵۸۴۳۳)

واژه "ابدأ" به تباین دائمی و عدم جمع این دو اشاره و تأکید دارد. همچنین آمده است:

« فَمَنْ شَرِبَ خَمْرًا كَغَائِثٍ غَرِيْبٍ »

شارب الخمر همچون ست پرست است اهلان: ۴۵۶.

با این بیان می توان گفت: نتیجه مستقیم افتادن در دام خمر و مستی، فراموش کردن خدا و گرمی دانتن نام و یاد اوست و این یعنی سرمستی و توالف و به عبارت دیگر اسارت و بندگی شیطان. چنانچه حضرت امام کاظم (ع) این معنای را در مورد یکی از دوستان خود به نام بشر که مجلس بزمی برپا کرده بود، به کار بردند: حضرت به کنیز ایشان که برای باز کردن درب منزل آمده بود فرمودند: آیا صاحب این خانه بنده و اسیر است یا آزاد؟ (عباس قمی، ۱۳۷۶: ۷۸۵) پیداست که حضرت (ع) گناه به این بودند که وی آزاد است ولی نمی خواهد بفرماید که او با انجام این کار (برپایی مجلس می کساری و بزدا خود را اسیر و بنده شیطان کرده و از حکمت خدا روی برتافته یا اینکه شیطان را در حاکمیت خداوند متعال شریک دانسته است.

ب) توسعه راه دین گریزی، لایبالی گری و جنایت‌نوشابه های تکلی همچنان که در روایات آمده اصل و اساس غالب بدی ها و کژی هاست که بسیاری از نارسایی ها از آن پدید می آید و کلید مکانی است که بدی ها در آن جمع است. بنابراین شراب، انسان را برای انجام دیگر منکرات، جسور می کند. مفضل بن عمر از امام صادق (ع) نقل می کند که فرمودند:

«مَنْ شَرِبَ الخمر لَعَنَهَا و فسادَهَا... و اعمى عسى ان يجترء عسى ان يكذب المشرك و يفتك ندماء و ركوب الزنا و الاضرار بالسكر ان يشرب عسى حره و لا يعقل ذنك و لا يزيد شاربها الا كل شر»

خداوند خمر را به لعن فعل و کرداری که از نوشنده آن سر می زند و فساد آن تحریم کرد. مصرف خمر لغو را برای انجام و ارتکاب معاصی از جمله خون خواری و زنا جسور می کند. هنگامی که مست است معارضش از او ایمن نیستند و او نمی داند چه می کند و خمر برای نوشاننده خود جز شر و فساد چیزی به همراه ندارد. (شیخ مفید، ۱۳۸۶: ۴۷۶).

در حدیثی دیگر از رسول خدا (ص) آمده است که:

« چشمی خمر لانتها ملاح كل شر »

از خمر دوری کنید که همانا کلید هر شری است (احسان بخش، ۱۳۶۸: ۴۵۰/۵).

از امام باقر (ع) راجع به بزرگترین گناهان کبیره سؤال شد. حضرت پاسخ دادند:

«إِنَّ شُرْبَ الْخَمْرِ يُدْخِلُ صَاحِبَهُ فِي الزَّوْنِ وَالسَّرْفَةِ وَ قَتَلَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ وَ فِي

الشَّرْكِ بِاللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ أَفَاعِيلُ الْخَمْرِ تَعْلُو عَلَى كُلِّ ذَنْبٍ كَمَا تَعْلُو شَجَرُهَا عَلَى كُلِّ شَجَرٍ»

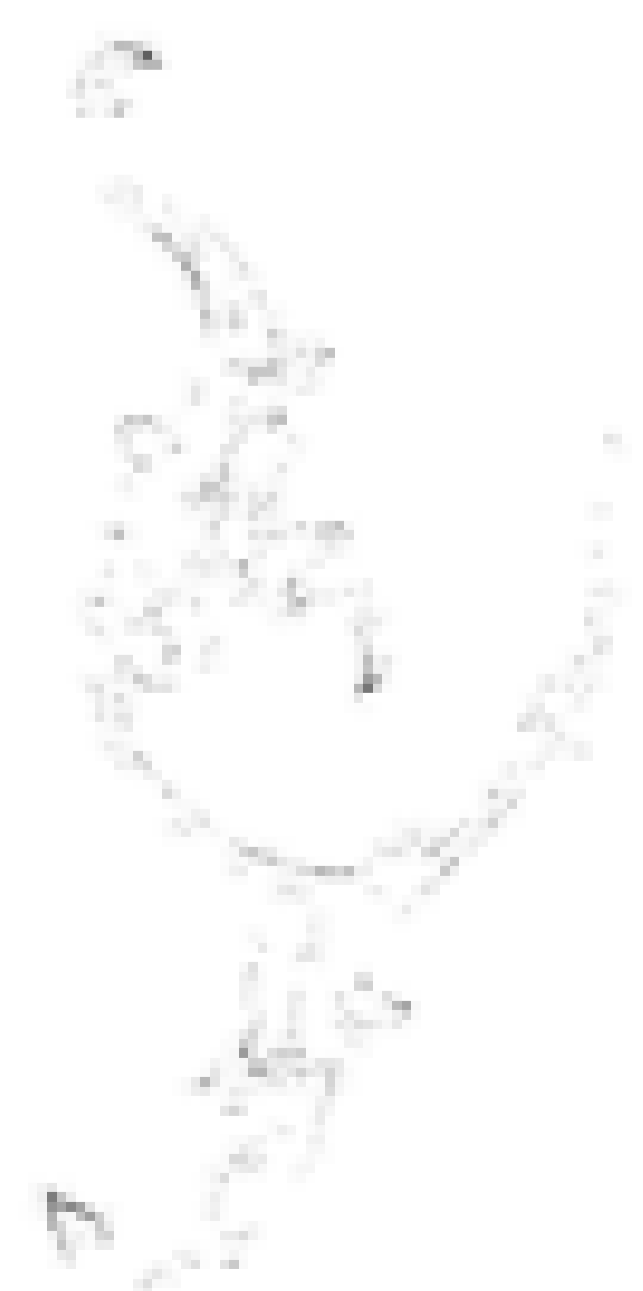
نوشیدن خمر، نوشنده اش را به زنا، دزدی، کشتن انسان بی گناه و شرک به خدا وادار می کند و پیامدهای مسکر بر جملگی گناهان برتری دارد همچنان که درخت آن (درخت خرما) نیز بلندتر از بقیه درختان است (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۳۵۸/۴۶).

توضیح اینکه اولین تأثیر و مهم ترین فرآیند نوشیدن مسکرات بر روی مغز است که باعث زایل شدن عقل می شود. با نابودی عقل به عنوان مهم ترین مؤلفه و امتیاز بشری، فرد ممکن است به هر مفسده ای دست یازد. پیامدهای اخلاقی فوق تنها گوشه ای از ردایل و پستی هایی است که ممکن است یک فرد الکلی انجام دهد زیرا که با گذشت زمان بر پیامدهای آن افزوده می شود. الکل روح جوانمردی، آزادمنشی، انسانیت، تربیت اسلامی و تقوا را در انسان نابود می کند. انتخاب آن، راهی است که شیطان عالمانه آن را هموار کرد و برخی انسان ها جاهلانه در آن سیر می کنند. مطلب دیگر این است که در تحقیقات و تجارب اثبات شده، هرگاه فردی به ماده ای مسکر یا مخدر معتاد شود، امکان ابتلا و اعتیاد وی به سایر مواد مخدر دیگر همچنان وجود دارد، زیرا اولاً اراده او برای مقابله و مقاومت تضعیف شده و لغزش پذیری او زیاد شده است، ثانیاً محفل رفقا و دوستان ناباب هم زمینه مساعدی برای آزمودن سایر مواد مخدر و بزهکاری های دیگر است.

زیان های اقتصادی نوشیدن الکل

اقتصاد جوامع نیز از خمر و پیامدهای آن بی نصیب نیست. از بین رفتن سرمایه های ملی و نیروی انسانی و فقر و فلاکت از جمله آثار سوء اقتصادی خمر می باشند که در ادامه به آنها می پردازیم.

(الف) از بین رفتن سرمایه های ملی و نیروی انسانی: اشاره قرآن به عبارت «أَمَّا يُرِيدُ

الشَّيْطَانُ ان يُوَفِّعَ بَيْنَكُمْ اَعْدَاؤَهُ وَ اَبْيَضَاءُ فِي الْخَمْرِ ... » (مائدة: ۹۱) بیانگر این نکته است که غالباً در عداوت‌ها و کینه‌توزی‌هایی که باعث تنش، درگیری، زد و خورد و آسیب‌های جسمی و ... می‌شود، هزینه‌های مادی فراوانی در پی است که متوجه فرد و اجتماع می‌شود. زیان‌های اقتصادی همچون: هزینه زندانی شدن فرد (برای دولت)، فقر خانواده فرد الکلیک، پرداخت خسارت، دیه و نظایر آن، در تفسیر نمونه از قول یک روانشناس آمده است:

«متأسفانه برخی حکومت‌ها حساب منافع و عایدات مالیاتی شراب را می‌کنند ولی حساب بودجه‌های هنگامت دیگری که صرف ترمیم فساد شراب می‌شود نکرده‌اند. اگر دولت‌ها حساب هزینه‌های بیماری‌های روحی، خسارت‌های جامعه منحل، اتلاف وقت‌های گران‌بها، تصادفات رانندگی در اثر مستی، فساد نسق‌های پاک و تیلی و بی‌قیدی و بی‌کاری، عقب‌ماندن فرهنگ، زحمات و گرفتاری‌های پلیس و پرورشگاه‌ها جهت سرپرستی اولاد الکلی و بیمارستان‌ها و تشکیلات و دادگستری برای جنایت‌انها و فرزندان آنها و دیگر خسارت‌های ناشی از می‌گساری را یک‌جا جمع کنند خواهند دانست در آمدی که به عنوان عوارض و مالیات شراب عاید می‌شود، در برابر خسارت نام برده هیچ است. به علاوه نتایج تأسف بار مصرف نوشابه‌های الکلی را تنها با دلار و پول نمی‌توان سنجید زیرا مرگ عزیزان و به هم خوردن خانواده‌ها و آرزوهای بر باد رفته و فقدان مغزهای متفکر انسانی به هیچ وجه قابل مقایسه با پول نمی‌باشد»

(مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ش؛ ۱۳۶۱۷)

بنابراین خمر به طور مستقیم یا غیرمستقیم تأثیرات زشت و ویرانگری را بر بیکره جوامع می‌نهد. **ب) تسبیح فقر و فلاکت همچنان** که گفته شد آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده به این نکته اشاره دارد که شیطان با خمر می‌خواهد انسان را از ذکر خدا دور کند «و یضدکم عن ذکر الله ... » در حالیکه او با این کار به اهداف دیگری از قبیل در تنگنا و تعسر قرار دادن نوشاندن شراب نیز دست می‌بازد. خداوند متعال در آیه ۱۳۴ سوره طه می‌فرماید:

«مَنْ اَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَاِنَّ لَهُ مَعِينَةَ شَيْطَانٍ»

هر کس از ذکر و یاد من اعراض و روی گردانی کند در زندگی‌اش به تنگنا می‌افتد.

یکی از آن موارد، مشکلات و تنگناهای اقتصادی است. فردی که از یاد خداوند متعال دوری کند مسلماً طریقه استفاده صحیح و شرعی از نعم الهی را نمی داند و ممکن است به دلیل وابستگی به الکل به تدریج تمام زندگی خود را صرف پرداختن به آن کند و به فقر و دربوزگی دچار شود. در تاریخ از لسان یکی از شعرای عرب جاهلی به نام عبید آمده است:

«در هشیاری بهای شراب های کهنه و معطر را می افزاییم و چون مست می شویم برای رسیدن به اوج مستی به گنجینه ثروت های موروث خود نمی اندیشیم» (ایزوتسو، بی تا: ۱۰۰).

مضاف بر این، فساد و شیوع الکل باعث به وجود آمدن فقر در گستره وسیعی از جوامع نیز می شود. بانک جهانی، فساد را بزرگترین مانع توسعه و رشد اجتماعی و اقتصادی جوامع و مانع تحقق برنامه ها و سیاست های کاهش فقر معرفی می کند (ریببی، ۱۳۸۳: ۹۸).

از سوی دیگر فرد الکلی ممکن است به دلیل عدم انضباط کاری و فقدان کارایی در محل کار، موقعیت شغلی خود را به خطر اندازد، به فرد بیکاری تبدیل شود که حتی زکات هم به او تعلق نمی گیرد. مضاف بر آن امکان ابتلا به بیماری های پرهزینه و لاعلاج در این گونه افراد، به دلیل مصرف الکل، بیشتر بوده که خود مزید بر فقر و فلاکت است.

عوارض سوء بهداشتی شرب خمر

قرآن کریم در آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده از خمر با عنوان "رجس" نام برده است که اشاره ای مستقیم به نجس بودن آن دارد. آنچه را که خداوند متعال نجس اعلام فرموده بدون شک برای روح و جسم آدمی زیانبار است و استعمال آن عوارض ناگواری به همراه دارد. در فرهنگ اسلامی هر آنچه که به بدن آسیب رساند عنوان حرام را به همراه دارد. آیه ۶۷ سوره مبارکه نحل از این مایه فسادانگیز و زیانبار با عنوان "سکر" یاد کرده و می فرماید:

«وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَ الْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَ رِزْقًا حَسَنًا ...»

و از میوه های درخت خرما و انگور مسکر (مایه مست کننده) و خوراکی نیکو می گیرید.

آیه شریفه با بیانی زیبا آنچه را که برای بدن مفید و پرفایده بوده است با عنوان "رزق حسن"

فکر، سال اول، شماره ۱ : ۲۰۲

و عاقبتی را که زمین آور است به شیوه‌ای گزینی غیر حسن و سکر نامیده است. گونه‌های دیگر عوارض بهداشتی خمر را می‌توان در آیات ذیل مشاهده کرد، خداوند متعال در وصف شراب بهشتی که شباهتی به لحاظ محتوایی به شراب دنیوی ندارد می‌فرماید:

«لَا فِيهَا كُفْرٌ وَ لَا فِيهَا غِبْرٌ بِرُفُونٍ» (اصناف: ۴۷)

نه در آن فساد عقل است و نه پستی اهل بهشت از آن به بدستی و فرسودگی می‌گفتند. این عیناس در این باره گفته است:

«و فی الخمر ربیع خصائل: الشکر و التمدیح و التکی و التبول، فترادف تبحر لجهت عن فساد الخصال».

و در خمر چهار ویژگی وجود دارد: مستی، سردرد، تهوع و تکرر تعویذ که خمر بهشتی را خداوند سبحان از جمیع این صفات معبر کرده است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹، ص ۹۶۸).

آیه ۱۹ سوره مبارکه واقعه نیز خمر بهشتی را با ویژگی «لَا يَسْخَرُونَ مِنْهَا» در آن (بهشت) به سردرد دچار نمی‌شوند» یاد می‌کند. علامه طباطبایی (ره) در توضیح عبارت «لَا يَسْخَرُونَ» فرموده است:

«... لَمْ يَأْخُذْهُمُ سِدْرٌ لَاجِلِ الْخَمْرِ بِعَضَلٍ مِنَ الْخَمْرِ ...»

به سردردی که به جهت خمر حرامی از شرب خمر دنیوی می‌باشد دچار نمی‌شوند (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۹، ص ۱۲۲).

در واقع چون شرب خمر باعث زهامتگی مغز و سایر اعضا و جوارح می‌شود و روند عادی آن را به هم می‌زند حتماً با واکنش‌هایی همراه است که یکی از آنها سردرد است. روایات نیز به بخشی از اختلالات جسمی و روانی خمر اشاره داشته است که حاوی نکاتی عمیق است. امام صادق (ع) در خصوص علت تحریم خمر می‌فرماید:

«حرّم الله الخمر لضعفها و لفسادها لأنّ مدین الخمر نورثة لأربعمائة ...»

و سبک اندام و رکوب نرّان ...»

خداوند خمر را به دلیل فعل و کرداری که از نوشنده آن سر می‌زند و فساد آن تحریم فرمود

زیرا پیوسته نوشیدن آن موجب رعشه و لرزه شده ... همچنین فرد، دست به خونریزی و زنا می زند. توضیح اینکه در درگیری هایی که در اثر مستی حاصل از خمر رخ می دهد، اعضای بدن زخمی و بهداشت بدن با مخاطره و چالش جدی روبه رو می شود. در مفسده زنا نیز به تأیید عدم رعایت موازین بهداشتی توسط افراد مزبور، امکان ابتلا به بیماری های جنسی یا ایدز (HIV) وجود دارد.

در مجموع عوارض سوء بهداشتی شرب خمر را می توان در دو بخش اختلالات روانی و بیماری های جنسی بررسی کرد.

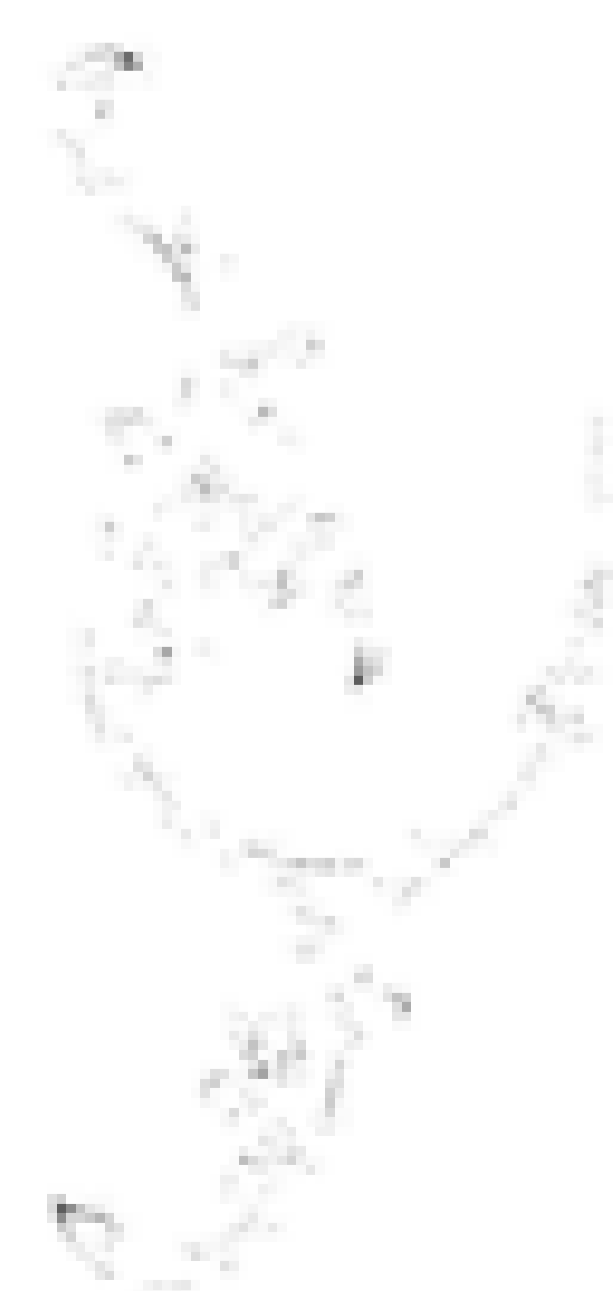
الف) اختلالات روانی

اختلالات روانی شرب خمر را می توان به دو نوع حاد و مزمن تقسیم کرد.
- نوع حاد چهار قسمت دارد:

۱. هذیان ارتعاشی: همراه با اختلالات عقلی، بی توجهی، رعشه، هیجان زدگی.
۲. جنون کورساکف: همراه با هذیان گویی، از بین رفتن قدرت تشخیص و شناخت و اختلال در حافظه کوتاه مدت و دیدن خواب های پریشان (اوهام الکلی حاد).
۳. بیماری مغزی ورنیکه: علاوه بر عوارض جنون کورساکف، عوارضی از جمله از دست دادن قدرت تفکر و گیجی و بی هوشی را به همراه دارد.
۴. عقب ماندگی عقلی الکلی: ناتوانی در کنترل عواطف، اختلال در فعالیت های مغزی (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۶: ۳۴۶).

- نوع مزمن: زوال شخصیت و انحطاط اخلاقی

الکل و فرآورده های آن باعث بروز اخلاق و منش منفی در فرد می شود و او را به سمت و سوی بزه و لغزش سوق می دهد. فرد الکلی در این مرحله، تمام مرزهای اخلاقی را نادیده می گیرد و همه چیز را از حد می گذراند. او در واقع یک دیوانه است و یک بیمار روانی که

به انواع و اقسام امراض روحی مبتلا شده است. آسردگی این بیماران را در طول عمر از ۱۰ تا ۵۰ درصد تخمین زده‌اند (احمدوند، ۱۳۷۹ش: ۳۰).

گفته شده ۸۵ درصد از بیماران روانی بیمارستان‌ها در آمریکا مربوط به معتادان الکل و شراب است. اضطراب ناشی از عدم مصرف نیز در ۱۰ تا ۳۰ درصد الکل‌ها رخ می‌دهد. این تداوم آسردگی در خیلی از موارد منجر به خودکشی می‌شود، چنان‌که طبق اظهارات گروهی از دانشمندان در تریس بیشترین آمار خودکشی مربوط به معتادان به الکل و بیماران مبتلا به آسردگی است.

واژه "بغضاء" در آیه ۹۱ سوره مبارکه مائده این حقیقت را بیان می‌کند که فرد شراب‌خوار به دلیل تأثیرات منفی خمر بر روح و روانش، به حس بدبینی و کینه توزی (نوعی از بیماری روانی) دچار می‌شود و همین عامل باعث ظهور و تقویت مفاسدی چون حس انتقام جویی و درگیری و در نهایت قتل می‌شود.

ب) بیماری های جسمی

الکل علاوه بر اینکه بر روح و روان تأثیرگذار است، بر جسم نیز تأثیر منفی مستقیم دارد و باعث بروز بیماری‌های مختلف و بعضاً لاعلاجی در فرد می‌شود که به مرگ می‌انجامد.

۱. سرطان: مصرف نوشابه‌های الکل‌ی به مقدار زیاد به خصوص اگر با کشیدن سیگار همراه باشد، خطر ابتلا به سرطان را افزایش می‌دهد. انواع و اقسام سرطان در اثر نوشیدن الکل به انسان عارض می‌شود و همچنین این فرد ۱۰ برابر جمعیت عادی دچار سرطان می‌شوند. سرطان دهان، سری و مقعد نیز در این افراد بیشتر است.

همچنین ۹۰٪ مبتلایان سرطان معده از معتادان به مشروبات الکل‌ی هستند که مصرف دخانیات نیز به این امر کمک می‌کند (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۶: ۳۶۳).

الکل یکی از علل پنج‌گانه اصلی ابتلا به سرطان مغز است. در تحقیقی که توسط دکتر لورسی به عمل آمده است مشخص شد که از هر ۵۸ بیمار مبتلا به سرطان لوزه، زبان و

حنجره ۵۱ نفر از معتادان به الکل بوده اند.

۲. اختلالات دستگاه گوارشی: طریحی یکی از معانی واژهٔ غول که از صفات خمر دنیوی است را وجع البطن (درد شکم) دانسته است (طریحی، ۱۴۰۸ ق: ۳۳۹/۳).

مسمویت الکلی از شایع‌ترین نوع مرگ هاست. برای مثال در سال ۱۹۹۶ در قرقیزستان ۳۰۴ نفر و در سال ۱۹۹۷، تعداد ۷۳ نفر از همین طریق جان باختند.

۳. بیماری‌های قلبی: الکل رابطهٔ نزدیکی با بسیاری از بیماری‌های قلبی دارد. از جمله ضعف ماهیچه‌های قلب به ویژه بعد از نوشیدن آب جو به دلیل وجود کبالت در آن عارض می‌شود.

۴. بیماری‌های جنسی: مصرف مقادیر بالای الکل در زنان می‌تواند به بزرگ شدن تخمدان، نازایی و سقط‌های خود به خودی منجر شود. همچنین الکل باعث ناتوانی جنسی در مردان می‌شود (کریمی یزدی، ۱۳۸۳ ش: ۷۰).

بنابراین شراب برهم زنندهٔ معادلهٔ "عقل سالم در بدن سالم" است و این رسالت بزرگ شیطان است تا هم بدن سالم و هم عقل سلیم را یک جا از بشر بستاند.

اثرات فرهنگی، سیاسی شرب خمر

دشمنان اسلام همواره در صدد نفوذ و گسترش حاکمیت و افکار پلید خویش بر مسلمین هستند و از هر راهی برای رسیدن به این کار بهره می‌برند. این معنا از بطن بعضی آیات قرآن دانسته می‌شود. آنجا که می‌فرماید:

«لَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَسْبَحَ مِنْهُنَّ...» (بقره: ۱۲۰)

یهود و نصارا از شما راضی نمی‌شوند مگر آنکه کیش و آیین آنها را بپذیرید.

یکی از کارآمدترین حربه‌های دشمنان اسلام جهت به بند کشیدن مسلمین، تفکر خطرناک داخل کردن آنها در زمرهٔ شاربان خمر است. برای نمونه یکی از علل سقوط اندلس و از بین رفتن استیلای مسلمین در آن منطقه، پدیدهٔ میگساری حاکمان اسلامی و به تبع آنها جامعهٔ مسلمین بود. مسیحیان توانستند با بسترسازی در زمینه‌های فرهنگی و با بستن معاهدات

تجاری و فرهنگی در ترویج نوشیدنی‌های حرام در میان مسلمان مؤثر واقع شوند و به تدریج ایشان را به انسان‌هایی بی‌قید و لایالی تبدیل کنند. آنها پای چهره‌های اسلامی را به اماکن تفریحی خود بزرگ کردند تا علاوه بر گردش از نمائشای دختران مسیحی لذت ببرند همزمان با آن، شراب اروپا به اندلس سرزیر شد تا جوانان مسلمان را فاسد کند. در نتیجه پادشاهی به امری عادی در بین جوانان مسلمان تبدیل شد. بعد از گذشت مدتی بیشتر افراد جامعه اسلامی آن روز در سرزمین اندلس تبدیل به شراب خواران و عیاشانی شدند که مسیحیان به راحتی توانستند آن سرزمین را از چنگ آنان درآورند (ولایتی، ۱۳۸۲: ۱۲۸).

همچنین یکی از علل قیام امام حسین (ع) ویژگی شراب خوارگی یزید بود که همین امر توانست در آینده تاج و تخت وی را متزلزل کند هنگامی که در خانه ولید بن عقیله (حاکم مدینه) از امام (ع) برای یزید درخواست بیعت شد، فرمودند:

«و یزید رجول فاسق، شراب الخمر، قاتل النفس المحرمه، نعلن بالفسق...»

یزید مردی فاسق و شراب خوار و آدم گسی و اظهارکننده گناه است (قریشی، ۱۳۰۵: ۲۰۹). بسیاری از حکومت‌های دیگر نیز به دلیل خصلت زشت میگزاری تاج و تخت را به باد فنا داده اند. پروفیسور سیگار، تکلیف را یکی از مهم‌ترین علل شکست فرانسه می‌داند.

آثار اخروی شراب خمر

شراب خمر از جمله گناهانی است که دامنه پلیدی آن تا قیامت کشیده می‌شود. آثار سوء آن در دنیا ماندگار است و در آخرت شراب خمر را به عذابی دردناک و شرابی از حمیم و غشاق دچار می‌کند. خمر با توجه به اینکه سرآمد تمام بدی‌هاست، آثار اخروی آن نیز بالطبع دردناک و شدیدتر است. همین که در روایات اسلامی شراب خمر را در ردیف بت پرستان قرار داده، کالیست که فرد را در ردیف چهنمیان قرار دهد، از رسول خدا (ص) روایت شده که فرمودند:

«لا ینال شفاعتی من شراب الخمر...»

شفاعت من در روز محشر به شراب خمر نمی‌رسد.

نیز در حدیثی از علی بن غالب بصری از امام صادق (ع) روایت شده که فرمودند:

«لَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ سَقَابَ اللَّدْمَاءِ وَلَا مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَلَا مُشَاءَ بَنِمِيمٍ»

سه گروه به بهشت وارد نمی شوند: خونریز، می خواره و سخن چین (شیخ صدوق، بی تا: ۱۸۰).
در جایی دیگر از امام (ع) نقل شده که فرمودند:

«و لَا يَرِدُ عَلَيْنَا الْخَوْضُ مَنْ أَدْمَنُ هَذِهِ الْأَشْرِبَةَ»

و شارب خمر در قیامت در حوض کوثر بر ما وارد نمی شود.

بنابراین وضعیت شراب خواران از دیگر افراد جهنمی خیلی بدتر به نظر می آید.
در جایی دیگر آمده است:

«شَارِبُ الْخَمْرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَأْتِي مُسَوِّدًا وَجْهَهُ، مَائِلًا شَدَقَهُ، مُدْبِعًا نِسَانَهُ يُنَادِي الْعَطَشُ الْعَطَشُ»

کسی که در دنیا شراب بنوشد روز قیامت روسیاه محشور می شود درحالیکه چهره اش برگشته و زبانش از کام بیرون آمده، از فرط تشنگی فریاد برمی آورد، ندای واعظش سر می دهد

(شیخ کلینی، ۱۳۶۷ش: ۳۹۷/۶).

به جرأت می توان گفت افرادی که الکل مصرف نمی کنند عموماً انسان هایی مثبت و خیرند که همین خصیصه ممکن است آنان را به بهشت جاویدان رهنمون کند و خداوند در آخرت از شراب طهور الهی به آنان بنوشاند.

نتیجه

نوشابه های الکلی با مشخصه قرآنی "عمل الشیطان"، حاوی هزاران پیامد و بار منفی و خطرناک هستند که با ورودشان در هر حوزه و عرصه ای، باعث اختلال و نابودی آن می شوند. حوزه هایی چون اجتماع، اقتصاد، فرهنگ، سیاست، بهداشت و ... از آن بی نصیب نیستند. امید است با بهره گیری از کلام وحی و روایات معصومین (ع) بتوانیم گامی مؤثر در جهت سلامت بشریت برداریم.

کتابنامه

قرآن کریم

- ابن عربین، احمد بن، ت. م. مستدر احمد حلی، بیروت: دار صادر.
- حصان بخش ریسی، صادق، ۱۳۶۵. کتاب تفاسیر، تهران: رویه عمومی نماز جمعه روستا.
- احمدوند، محمدعلی، ۱۳۷۹. عقاید بی جا، دانشگاه یاد نور.
- تجلیبی، دکتر سید، ۱۹۸۷. تاریخچه علمی فی کورن، بیروت: دار و کتابت بهلان.
- زوانس، نوشهنگو، بی تا. مطالعه خلاقانه علمی از قرآن مجید، ترجمه فریدون بدره ای، تهران: بی تا.
- لازمی، عبدالله بن یونس، بی تا. سنن دومی، دمشق: نشر حداد.
- دیاب، عبدالحمید و احمد فرخون، ۱۳۰۳. شب در قرآن، ترجمه علی جوهری، تهران: انتشارات حفیظی.
- ریحی، علی، ۱۳۸۳. نامه یاد استاد تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- رضایی صفهانی، محمدعلی، ۱۳۸۴. پژوهشی در عجز علمی قرآن، قضا پژوهش های فلسفی و علوم قرآن، شیخ صدوق، بی تا. خصال، قضا حوزه قمیه.
- شامخانی، سید محمدحسین، ۱۳۱۷. قرآن فی تفسیر، قرآن، قضا مؤسسه نشر اسلامی.
- شیری، محمد بن جریر، بی تا. تاریخ تفسیری، بیروت: مؤسسه آلکلی.
- شیرازی، فخرالدین، ۱۳۰۵. مجمع بحرین، بی جا: مکتب نشر نظامه اسلامی.
- شیرازی، ۱۳۲۰. تفسیر تفسیر الطایح نجیه، بیروت: دار حیات نشرات غربی.
- فراسی، ابن سعید، بی تا. تفسیر و مباحث دینی.
- فریسی، دکتر شریف، ۱۳۰۵. حیات نامه حسین بن علی (ع)، دار حد و تعین، نجف: نشر اسلامی.
- فسی، شیخ عباس، ۱۳۶۶. منهای زمان، تهران: مؤسسه مطبوعاتی حداد.
- کرمی زادی، حسن و حامد عبدتهی، ۱۳۸۳. سنگینی های روشنگر از قرآن کریم، تهران: مرکز فعالیت ها و پژوهش های قرآن و احادیث.
- کلبی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۷. نکاتی، بی جا: دار مکتب اسلامی.
- مجلسی، محمدباقر، ۱۳۰۳. بحار انوار، بیروت: نشر اولاد.
- مصباح زادی، محمدعلی، ۱۳۶۶. معارف قرآن الکریم، بی جا: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، ۱۳۷۹. تفسیر نمونه، تهران: دار مکتب اسلامی.

نسائی، احمد بن سعید، ۱۳۴۷. سنن نسائی، بیروت: دارالفکر.
نمازی، علی، ۱۴۱۹ق، مستدرک الحجاز، قہ: النشر الاسلامیہ.
ولایتی، علی کبر، ۱۳۸۳، فرهنگ و تمدن اسلامی، قہ: دفتر نشر معارف.

۲۰. فدک، سال اول، شمارہ ۴

۲۱. *Handwritten signature or text in Urdu script.*

